

HABERMAS VE BAUMAN'DA ENTELEKTÜEL KAVRAMI

Geliş Tarihi (Received Date) 10.04.2019

Alican ÖZER¹

Kabul Tarihi (Accepted Date) 17.04.2019

Özet

Entelektüel kavramı on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Aydınlanmayla birlikte “entelektüeller” bilginin üretimi ve yayılması görevini üstlenmişlerdi. Entelektüel dediğimiz kesim yazar, şair, sanatçı gazeteci gibi toplumca bilinen kişilerden oluşuyordu. Entelektüeller hakikatin, ahlaki ve estetik değerlerin toplum içinde ortak bir duyuyla oluşmasını sağlıyorlardı. Entelektüel kendi alanı dışına da çıkabilen ve yaşadığı zamanda dünyaya ilişkin konularla ilgilenen kişiyi ifade ediyordu. Modernizmin karşısına postmodernizmin çıkması ve modernizmin hakikat krizine girmesiyle, entelektüellerin konumu da sarsılmaya başlamıştır. Bu makalede entelektüel kavramını modern dönem çerçevesinde değerlendiren Jurgen Habermas'la, postmodern dönem çerçevesinde değerlendiren Zygmunt Bauman'ın düşünceleri açıklanıp, birbiriyile karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Entelektüel, Modernizm, Postmodernizm, Aydınlanma

THE CONCEPT OF INTELLECTUAL ACCORDING TO HABERMAS AND BAUMAN

Abstract

The concept of intellectual emerged in the late nineteenth century. With the Enlightenment, "intellectuals" had taken on the task of creation and dissemination of information. What we called intellectual was composed of people known by society such as writer, poet, artist journalist. Intellectuals provided the common sense of truth, moral and aesthetic values in society. The intellectual was the person who could also go outside his field, and was interested in world matters at the time he lived. With the emergence of postmodernism against modernism and the fall of modernism into the crisis of truth, the position of the intellectuals has begun to be shaken. In this study, the thoughts of Jurgen Habermas, who discussed the concept of intellectual in the frame of the modern period, and the thoughts of Zygmunt Bauman, who evaluated the same concept in the setting of the postmodern period were discussed and compared with each other.

Key Words: Intellectual, Modern, Postmodernism, Enlightenment

1. GİRİŞ

Entelektüel kavramı ilk olarak 19. Yüzyılın sonlarında Fransa'da Emile Zola'nın Dreyfus olayı sonrası yazdığı “Suçluyorum” makalesi ile siyasi literatüre girdi. O dönemde Zola, Yahudi kökenli Fransız subay Alfred Dreyfus'un casuslukla suçlanmasına ilk isyan eden yazar olmuştu. Ardından birçok yazar ve bilim adamı da Dreyfus'u destekleyen bildiri imzaladılar. Sağcı basın ise bu bildiriye “entelektüeller bildirisi” olarak adlandırarak eleştirdi. (Timur, 2012: 236) Başlangıçta olumsuz bir anlamla literatüre giren entelektüel kavramı sonraki yıllarda daha olumlu bir anlama dönüştü.

Entelektüel kavramı üzerine tartışma uzun yıllardır devam etmektedir. Gramsci'nin entelektüeller hakkında görüşleri ardından gelen düşünürleri de önemli ölçüde etkilemesi bakımından önemlidir. Gramsci, entelektüelleri iki kategoriye ayırır. Birincisi sosyal sınıfın düşünce üreticisi organik entelektüeller, ikincisi ise sınıflar arası bir konumda olup düşünce hayatına katılan geleneksel entelektüellerdir. Antonio Gramsci, Marksizm içinde entelektüel sorununu ilk kez ele alması ve entelektüeli toplumsal işlevleriyle kavrayan bir düşünür olması bakımından önemlidir. (Atılgan, 2008: 1)

Julien Benda maddi çıkardan bağımsız olarak sanat, bilim ve metafizik düşünceden hoşlanan herkesi entelektüel olarak tanımlar. (Benda, 2011:37) Bu bağlamda da entelektüellerin daha az sayıda olduğunu düşünür. “Entelektüel” isimli kitabı bulunan E. Said'de Benda'yla entelektüel kavramının tanımı noktasında aynı fikirlere sahiptir. Ona göre gerçek entellektüeller çıkar gözetmeden zayıfları savunmak için otoriteye meydan okumalıdır. (Said, 2013:22)

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, ozeralican@hotmail.com.

Foucault entelektüelin temeline ilişkin etik bir sorgulamaya girişir. Entelektüel ona göre bir söylemsel liderdir. Entelektüeli diğer insanlardan üstte tanımlar. Entelektüel aslında eleştirel bir akılla düşünebilen ve gerçeği sorgulayabilen yayan kişidir. (Foucault, 2011:32) Pierre Bourdieu'ya göre ise entelektüel öncelikle muhalif olandır. Ona göre entelektüel kendini çıkar ilişkisini gözetmese de aslında bir yönüyle yasalara bağlıdır. Entelektüel egemen sınıfa bağımlı olmak zorundadır.

Noam Chomsky ise entelektüelin ahlaki sorumluluğuna dikkat çekmektedir. Entelektüel hakikati anlatmaya çaba göstermelidir. Bu yolla entelektüeller, insanlar arasında yapıcı eylemler oluşturabilirler. Ona göre gerçeği konuşmayan entelektüel değildir. Entelektüel kavramına önemli bir yorum getiren isimlerden biri de Sartre'dır. Sartre'a göre entelektüel somut araçlara eleştirel yaklaşır ve toplum içinde görevlendirilmemiş yalnızdır. (Sartre, 2000:85) Ona göre entelektüel toplumda ayrıcalıklı değildir, daima toplumun çıkarlarından yanadır ve kendinin de ezilen olduğunun bilincinde olmalıdır. (Sartre, 2000:43) Topluma daima öncülük etmeli, toplumun önünü açmalıdır.

Entelektüel kavramıyla ilgili tartışmalarda temel alınan filozofların düşüncelerine değindikten sonra Habermas ve Bauman'ın entelektüel kavramına yaklaşımlarını ele alarak modern dönem ve postmodern dönem arasında entelektüel kavramının değişimini göstermeye çalışacağım. Bu tezin temel savı Habermas'ın kamusal alanında entelektüelin toplumu yönlendirme ve yasa koyucu olarak önemli bir yeri varken, Bauman'ın postmodern kamusal alanında entelektüelin eski önemini ve yasa koyucu niteliğini yitirdiğidir.

Orta Çağ'ın sona ermesiyle birlikte kilise, ruhban sınıfı eski toplumun öncüsü olma rolünü kaybetmiş, modernizmle birlikte ruhban sınıfının yerini entelektüeller almaya başlamıştır. Bu dönemde entelektüeller iktidarla bilgi konusunda sıkı bir ilişkiye girmiş ve birbirine bağımlı hale gelmişlerdir. Orta Çağ'daki devlet, kilise arasında kurulan ilişki farklı bir biçimiyle modern dönemde ortaya çıkmıştır. Modern dönemde kapitalizmin giderek yayılması ve devletin merkezi yönetimlerin eline geçmesiyle, entelektüel ve iktidar arasında oluşan ilişki birbirinden kuşkusuz etkilenmiştir. Postmodern dönemde üretim biçiminin yeniden değişimi ve küreselleşmenin ortaya çıkmasıyla ekonominin merkeziliğini kaybettiği gibi entelektüellerde merkezizetçi yapılarını kaybetmişlerdir.

Modern dönemin ilerlemeci, rasyonel, tek bir hakikatin olduğu gerçeğine yaslanan ruhu giderek post modern dönemde işlevsizleşmiştir. Modern dönemde ortaya konan büyük teoriler, tek gerçekler zamanla önemini kaybetmiş, entelektüeller giderek söylediklerine şüpheyile bakılan güvenilmeyen insanlar haline gelmişlerdir. Makalede öncelikle Habermas'ın ve Bauman'ın kamusal alanında entelektüelin rolüne değindikten sonra iki düşünürün bu konudaki fikirlerini karşılaştırmaya çalışacağım.

2. HABERMAS'TA ENTELEKTÜEL'İN ROLÜ

Habermas'ın siyaset felsefesinin en belirleyici kavramlarından biri kamusal alan kavramı olmuştur. Habermas burjuva kamusal alanını "Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü" kitabında anlatmıştır. Habermas burada gerçek demokrasiye uygun bir kamusal alan tanımı yapar. Habermas'ın düşüncesinde demokrasi önemli bir yer tutar. Ancak demokrasi sadece adil bir seçim demek değildir. Aslında adil bir tartışma usulü anlamındadır. Habermas'ta iletişimsel akla dayalı, demokratik bir düzen anlayışı öne çıkar. Politik ve yasalara ilişkin düşüncesini iletişimsel akılla besleyerek etik ve siyaset arasında bir bağ kurmaya çalışır. Kamusal alanın ahlaki kurallar çerçevesinde şekillenmesi çok önemlidir. Habermas öncelikli olarak kamusal alanı tarihsel bir çözümlemeye tabi tutar, sonrasında siyaset etik ilişkisini kurabilmek için birtakım kurallar ortaya koyacaktır. 18. Yüzyıl ve 19. Yüzyıl İngiltere, Fransa ve Almanya'sında kamusal alanı anlatır. Habermas'ın anlatısında 18. Yüzyıl'da Avrupa kahvehanelerinde entelektüeller dışında diğer insanların da ortaya çıkışını ve burjuva kamusal alanın giderek bozulmasını anlatır. Burjuva kamusal alan eşitler arasında ortaya konan adil bir tartışma ortamıdır. Rasyonel, müzakereci bir iletişim ortamı vardır. Herkes serbestçe katılabilir. Burjuva kamusal alanda hem düşünce hem ideoloji gelişim göstermiştir. Önce edebiyat tartışmalarıyla başlayan kamusal alan yerini siyasi tartışmalara bırakmıştır. Kitap, dergi ve gazete sayısında bu dönemde önemli artış olmuştur. Ancak 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısından sonra burjuva kamusal alan feodalleşmeye başlamıştır. Baskıcı, iletişime olanak vermeyen, kamuoyu yaratılamayan bir alana dönüşmüştür. Artık tartışanlar neyin ortak mesele olduğunu algılayamaz hale gelmiştir.

Habermas feodelleşen kamusal alanın bir gün yeniden eski ideal günlere döneceğini düşünür. Teori ve pratiği bir arada düşünen Habermas daima feodelleşen kamusal alanı daha iyi hale getirmek için çaba sarf etmiştir. Habermas'a göre Fransa'da Dreyfus olayından sonra entelektüel kavramı önemli bir gelişim gösterirken Almanya'da Nazizmin çöküşüne kadar olumlu bir değer olarak benimsenmemiş ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında entelektüellik olumlu ve farklı bir statüye kavuşmuştur. (Timur, 2012:236) Entelektüel sıfatı Almanya'da uzun süre "öteki" anlamında kullanılmıştır. Habermas entelektüel kavramı üzerinde yazılarında Heinrich Heine üzerinde çokça durmuş, onu entelektüellerin öncüsü olarak görmüştür. Ancak Heine Almanya'dan Fransa'ya kaçması sebebiyle Fransa'daki entelektüellerden ayrılır çünkü Fransa'dakiler gibi kamusal alana müdahale edememektedir. Alman aydınlanmasıyla, Fransız aydınlanması arasında da ciddi fark vardır. Süreç Luther'le başlamış ve Lessing'in ardından Kant'a kadar gelmiştir. Kant Tanrı'nın varlığını kanıtlayan tüm delilleri yok ederek, pratik akla sığdırmış ve çok yıkıcı bir etki yaratmıştır. Ardından Fichte, Schelling, Hegel gelmiştir. Heine Hegel'den önemli ölçüde etkilenmiştir. Aynı zamanda yabancı düşmanlığı olan da bir entelektüeldir. Ancak Fransız Aydınlanması özgürlüktür, insan haklarını esas alıyordur, Alman romantizmi ise tutucudur ve daha cahil kitleleri örgütlemiştir. Heine kendini entelektüel olarak tanımlamamıştır ancak Habermas'ın da anlattığıyla Almanya'daki ilk entelektüel tipi olduğunu söyleyebiliriz.

Habermas için "kamusal alan" Avrupa Aydınlanma geleneğinin toplumsal temelini oluşturuyordu. Almanya'da Nazizmin çökmesinden sonra bile entelektüellere saldırılar devam etti. 1962'deki "Spiegel olayı" entelektüellerin kazanımıyla sonuçlanmış ve Almanya'da "Dreyfus olayı" gibi önemli bir etki yaratmıştır. Heine işte böylesi bir ortamda entelektüel haline gelmiştir. (Timur, 2012:242) Habermas'ta İkinci Dünya Savaşı sonrası Heine gibi "entelektüel" in toplumsal kabulünde önemli rol oynamıştır. Habermas filozofların kamusal alana müdahale konusunda yazar, sanatçı, uzman, bilim insanlarından daha donanımlı olduğunu düşünüyordu. (Timur, 2012:243) Habermas siyaset konusunda her zaman evrensel düşünen, demokrasiden yana olan bir düşünür olmuştur. Demokrasi, silahlanma, çevre sorunları gibi konularda bir Alman entelektüeli olarak fikirlerini beyan etmiştir. Bu bağlamda entelektüelliğin oluşmasında ve Aydınlanma projesinin devamlılığının sağlanması açısından Habermas entelektüelliği her zaman toplum içinde önemli bir değer olarak görmüştür.

3. BAUMAN'DA ENTELEKTÜEL'İN ROLÜ

Bauman'a göre küreselleşen dünyada siyaset kurumu giderek önemini yitirmiştir. Sermaye dolaşımı iktidarı mekandışı bir hale getirmiştir. Kimlikler artık geçici benlikler haline gelmiştir. Bu noktada benlikler de artık belirsiz bir haldedir. Bu belirsizlikler içinde yaşam politikaları derin bir güvensizlik içine düşmüştür. Günümüzde belirsizlikler fazladır ve ilerleyen yıllarda daha da artış gösterecektir. Neoliberal dünyada hiç kimsenin iş garantisi kalmamıştır. İnsanlar belirsizlik içinde ciddi stres ve endişe içinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Artık kimse dünyada emniyetli bir halde değildir. İnsan öleceğinin farkında olan bir canlıdır. Bu sebeple sonsuzluğu da hayal edebilir. İnsanların ölümlü ve kısa hayatı idrak etmesi totaliter rejimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. İnsanlar ancak millet içinde, aile kurarak totaliter rejimler içinde sonsuz olabileceklerini düşünmüşlerdir. Fakat milletlerde artık devletlerin egemenliği altında emniyetli değildirler. Küreselleşmeyle birlikte devletlerde yalnızlığa terk edilmiş bir haldedir. Aile eski güvenilirliğini yitirmiştir. Belirsizlik ve güvensizliğin artmasıyla insanlar kendilerine çeşitli koruma mekanizmaları geliştirmeye başlamıştır. Dünyanın bu belirsizliği kesin yargılara ulaşmayı güçleştirmiş ve sapkın davranış kavramını muğlaklaştırmıştır. İnsanlar giderek birbirine karşı soğuklaşmış, artık arkadaşlarla birlikte olmak belirsizlik ve sorunları aşmakta katkı sağlamaz duruma gelmiştir. Bauman'a göre günümüzün en belirgin kopuş noktası, iktidarın siyasetten kopuşudur. İktidar akmaktadır. İktidar küreselleşmiş ve mekânın dışına taşmıştır. Günümüzde herhangi bir değer kümesini sunabilecek bir fail ortada kalmamıştır. Siyasi olmayan yeni fail siyasi olanı geri plana itmiştir. İktidar sahipleri mekansızlaşmış ve artık yerlilere ihtiyaçları kalmamıştır. Artık sermaye iktidarı giderek maddiliğini yitiriyor ve küresel seçkinlerin arasında olmayanlar için gerçek dışlanıyordu. Eskiden iktidar düzenleyici, denetleyici, terbiye ediciyken, şimdi uzak durma, kaçınma yeteneğini kullanır hale gelmiştir. İdeolojiler eski zamanda aslında mevcut durumu düzeltmek için bir şeyler yapılması gerektiği, ne yapılacaksa sistematik, tutarlı biçimde yapılması gerektiğini ortaya koyardı. Bauman'a

göre artık günümüzde bu tip projelere rastlamamaktayız. Fakat yeni Neoliberal dünyada ideoloji akli doğanın karşısına koymak yerine akli güçsüzleştirdiğini söyler. Ancak ona göre büyük anlatıların artık bittiği yönünde bir tespit de doğru değildir. Fakat entelektüellerin rolü önemli ölçüde bu değişimden etkilenmiştir.

Bauman ise Aydınlanmayla ortaya çıkan bu entelektüel rolünün postmodern dönemde artık giderek önemini yitirdiğini düşünür. Aydınlanmayla ortaya çıkan entelektüeller daha çok yazar, şair, sanatçı, gazeteciler gibi toplumun bilinen kişilerinden oluşuyordu. Bu kişiler entelektüel hakikatin oluşmasını sağlıyordu. Toplum içinde ahlaki ve estetik değerlerin ortak bir duyuyla oluşmasını sağlıyorlardı. Entelektüel aslında kendi alanı dışında da dünyaya ilişkin konularla ilgilenen kişilerdir. Modern devletin ortaya çıkmasıyla devletin güçlü bir söylem üretme çabası entelektüellerin de toplumsal hayatta daha çok yer almalarına yol açmıştır. Bu bağlamda aslında entelektüellerle iktidar arasında da önemli bir bağlantı vardır. Ancak bu bağlantı zaman içinde zayıflamış ve postmodern dönemde kopma noktasına gelmiştir.

Modern görüş dünyanın düzenli olduğunu iddia ederken postmodern görüş ise sınırsız sayıda düzen olduğunu öne sürer. Modern doğru bilgiye ulaşmak isterken, postmodern görüş bilginin göreceliğini savunur. Modern görüş entelektüelleri “yasa koyucular” olarak belirlerken postmodernizm yorumcu rolü öne çıkarır. Bu bağlamda postmodern dönemde entelektüellerin “yasa koyucu” özelliği giderek yok olmuştur.

Bauman’a göre insan ilk çağlardan beri yaşam mücadelesi içinde belirsizlikten korkmaktadır. (Bauman, 2003:17) İlkel toplumlar içinde büyücüler, rahipler, bilim insanları işte bu belirsizliği ortadan kaldırmak için ortaya çıkmışlardır. Orta çağın sonuna kadar din aslında elinde tuttuğu bilgi tekeli ile insanların üzerinde yeni belirsizlikler yaratmış ve yeni korkular üretmiştir. Bugünün entelektüellerinin de aslında ilk çağlardaki rahiplerden, büyücülerden, bilim insanlarından farkı yoktur. Düşünürler az sayıda olsalar da toplum içindeki kavramlara biçim verdiklerinden önemli bir yere sahiptirler.

Entelektüel kavramı on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış ve başlangıçta bilim insanı, siyasetçi vs. arasında birleştirici bir kavram olarak kullanılmıştır. O dönemde entelektüellerin söyledikleri ulusların ortak akıl ve ahlakını oluşturuyordu. Modernleşmeyle birlikte artan söylemler aslında onların işlerini de zorlaştırıyordu. Başlangıçta düşüncede böyle bir birlik projesi akılcı gelse de fiiliyatta bunun düzgün işlenmesi çok zordu. (Bauman, 2003:31) Bu süreçte entelektüellerin mesajları propaganda için de kullanılmıştır. Entelektüeller geçmişe vurguyla geleceği inşa etmek için, ortak bir söylem üretmeye çalışıyorlardı.

Bu süreci değerlendirirken Fransız filozoflar ve Alman filozoflar arasındaki ayrıma değinmek gerekir. Fransız filozoflar Fransız devrimiyle toplum içinde çok etkinken, giderek toplum içindeki işlevlerini yitirmeye başlamışlardır. Ancak Fransız filozoflar birbiri arasındaki bağları koparmamışlardır. Almanya’da ise Fransa’nın aksine Aydınlanmayı inşa edenler daha çok üniversite profesörleri ve devlet görevlileriydi.

On altıncı yüzyıldan sonra değişen devlet sistemiyle mutlakiyetçi monarşide giderek erk tek kişide toplandı. Orta çağda aristokrasi meşruluğunu soy ve erdem üzerine kurarken yeni dönemde erdem artık doğuştan gelen değil eğitimle kazanılması gereken bir hakka dönüştü. Bu noktada soyluluğun eğitimle kazanılması toplumu yönlendirmede öğretmenleri önemli bir noktaya getirmiştir. Bu süreçte entelektüeller toplum içinde önemli bir yönlendirici haline gelmişlerdir. Artık Orta Çağ’daki Kilise’nin yönlendirici gücü etkisini yitirmiş ve yerini ortak akli ortaya koyan entelektüeller almıştır. Fakat entelektüeller kilise rahipleri kadar güçlü değildir. Hakikati oluştururken sağlam bir zemin oluşturmak için “düşünce özgürlüğü”ne ihtiyaçları vardır. Bu dönemde özellikle bireysel düşünce özgürlüğü önemli bir hale gelmiştir. Uzlaşma ve tartışma giderek daha önem verilen kavramlar haline gelmiştir.

Filozoflar yeni dönemde oluşan toplumsal yapıyı dehşetle incelemişlerdir. Onlara göre kendi haline bırakılmış insan yığınları vardır. Yeni dönem “efendisiz insanlar” dönemidir. Artık hiçbir yere, cemaate bağlı olmayan başıboş insanlar vardır. İnsanlar modern öncesi dönemdeki gözetim ortamında uzaklaşmışlardı. Başıboş insanları bir araya getirmek için on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda önemli

yasal önlemler alınmıştır. Aylaklar bu dönemde fazlalık olarak görüşmüştür. Kentlerde giderek artan yoksulluk toplumsal yapıyı ciddi şekilde bozmuştur.

Kültür kavramı on sekizinci yüzyıla kadar kullanılmış bir kavram değildir. Bauman kültür kavramını sınıflandırmada Ernest Gellner'un sınıflandırmasına dayanır. Vahşi ve bahçe kültürlerini birbirinden ayırır. Vahşi kültürler gözetim ve ıslah olmadan kendilerini yeniden üretirken, bahçe kültürleri onlarsız kendini yeniden üretilmez. Bu yüzden bahçe kültürlerinde bahçıvan rolü ortaya çıkmıştır. Bu bahçıvanlar kendilerine emanet edilen bitki ve hayvanların güvenli ve sorunsuz şekilde yeniden üretimini sağlamıştır. Bauman Hobbes'un doğa durumu anlatısının da bu dönemde denetimin çözülüşüyle ortaya çıkan durumu gözlemlemesiyle oluşturduğunu söyler. (Bauman, 2003:68) Bu süreçte rasyonel insan yaratılmaya çalışılmıştır. İnsanın tutkularının peşinden gitmesi zararlı olarak görülmüştür. Halk kültürü de geçmişin kalıntısı ve köylülük, eğitimsizlik olarak nitelendirilmiştir. Gitgide kültürler yok edilmiştir. Kültürler kendini üretilmez hale gelmiş ve insanlar giderek uzmanlara mahkûm edilmiştir.

İnsanlara akılcı bir şekilde ahlaki anlayış ve dünya tasarımları aktarılmalıydı. Bu görev uzmanlara düşüyordu. İnsanların kültürlerini kaybettiği, cemaat desteğinin azaldığı bir ortamda insanların böylesi öncülere ihtiyacı vardı. Eğitim bu dönemde önemli bir hale geldi. Eğitimle geçmişten gelen yanlışlar yok edilecek ve insanlar sisteme uyumlu hale getirilecekti. Eğitim yoluyla rasyonel bir insan yaratma projesi vardı. Öğretmenler sürekli olarak öğrencileri gözetim altında tutuyor ve onlara itaat etmeyi, disiplinli olmayı öğretiyordu. Eğitim "efendisiz halkın" ıslah edilmesi için önemliydi.

Bauman'a göre on altıncı yüzyılda dünya bilgide kuşkucu çağını yaşadı. (Bauman, 2003:104) Bu dönemde hemen her bilgi muğlaklaştı ve bunu en iyi tespit edenlerden biri Montaigne oldu. Kültür işte böylesi bir ortamda tasarlanmış bir kavram olarak ortaya çıktı. Kültürle kuşkuculuğun sonu getirilmeye çalışıldı. 18. Yüzyılda kurulan entelektüel dünyası ise bilgi iktidar ilişkisine dayanıyordu. Bu dönemde rasyonel bir devlet düzeni hayal edildi. İnsanlar ilişkiye girerken toplumsal kimliklerinden sıyrılacakları hayal ediliyordu. Ancak bunların hiçbiri gerçekleşmedi. Modern çağ akıl ve rasyonelliği çok önemli bir noktaya koydu. Ancak ilerleyen yıllarda akılcılığın o kadar kolay olmayacağı anlaşıldı. Postmodern dönemde hakikatin tahtı sallanmaya başlayınca bu durum entelektüellerin de sonunu getirdi.

4. SONUÇ

Entelektüel kavramının tarihsel serüvenini ele alan bu makalede, modern ve postmodern dönemde entelektüel kavramının konumu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Jürgen Habermas'ın modernizmin içinden yaptığı tanımlamada entelektüel toplum içinde ortak duyunun ve bilginin oluşturulması için önemli bir yer tutarken, Zygmunt Bauman'ın postmodern çerçevede yaptığı değerlendirmede, entelektüellerin oluşturduğu hakikatler, postmodern dönemde giderek çökmüş ve toplumda entelektüellerin konumu da tartışmalı bir hale gelmiştir.

Yirminci yüzyılda modernite en gelişkin noktasına ulaşmış ve artık bir süreç olarak algılanmaya başlamıştır. Çünkü modernitenin hep bir ucu açık bırakılmıştır. Bauman'a göre postmodernizm ise modernizmin karşısına bir başkaldırı olarak çıkmıştır. Postmodernizm hayatın her alanında hakikat arayışının sonunun geldiğini haber veriyordur. Artık modern dönemdeki kesinlik sona ermiştir. Postmodernizm, modernizmin tekçiliğini bir kenara koyarak çoğulcu bir yapıyı öne sürmüştür. Modernizmin denetim kurumları birer birer yıkılmış, insanlar için artık tek bir hakikat kalmamış, inananların çokluğuna bağlı olarak değişen birçok hakikatin varlığı söz konusu hale gelmiştir. Habermas'ta bu dönemde görecelik ve mutlakçılık arasında bir kutuplaşmanın ortaya çıkmasına işaret eder. Göreceliğin güçlenmesiyle bir anda tartışılmaz hakikatler etkisiz hale gelmiştir. Bu durum toplumsal hayatı da ciddi oranda etkilemiştir.

Habermas'ın çok önem verdiği toplumu aydınlatması gereken entelektüeller, postmodern dönemde giderek rollerini kaybetmişlerdir. Bauman işte bu başarısızlığa uğramış modernitenin hikâyesini anlatır. Bu dönemde kurulan rasyonel yapıların giderek özerkleştiğini ve geriye kalan tek şeyin pazar olduğunu ortaya koymuştur. Pazar ekonomisi de insanları daha çok tüketmeye yönlendirmektedir. Modern dönemdeki ahlaklı ve sahici olma idealleri tamamen pazardaki ürünlere sahip olma idealine dönüşmüştür. Bauman da Habermas gibi modernitenin bitmemiş bir proje

olduğunu savunur. Bu noktada entelektüellere halen bazı görevler düşmektedir. Entelektüeller söylemsel rolünü arttırmalı, demokrasiyi teşvik ederek aydınlanma projesini yeniden başlatmaya çalışmalıdırlar.

KAYNAKÇA

- Atılgan, G. (2008). "Gramsci'de Aydınlar", Bilim ve Eleştiri, Sayı. 7, ss. 1-20.
- Bauman, Z. (2003). Yasa Koyucular ile Yorumcular, (Çev.) Kemal Atakay, Ayrıntı, İstanbul.
- Bauman, Z. (2011). Postmodern Etik, (Çev.) Alev Türker, Ayrıntı, İstanbul.
- Bauman, Z. (2016). Küreselleşme, (Çev.) Abdullah Yılmaz, Ayrıntı, İstanbul.
- Benda, J. (2011). Aydınların İhaneti, (Çev.) Cem Soydemir, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Foucault, M. (2011). Entelektüelin Siyasi İşlevi, (Çev.) Işık Ergüden, Osman Akınhay ve Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Habermas, J. (2017). "Öteki" olmak "öteki"yle yaşamak, (Çev.) İlknur Aka, Yapı Kredi, İstanbul.
- Habermas, J. (2015). Kamusalığın Yapısal Dönüşümü, (Çev.) Tanıl Bora, Mithat Sancar, İletişim, İstanbul.
- Habermas, J. (2001). İletişimsel Eylem Kuramı, (Çev.) Mustafa Tüzel, Kabalcı, İstanbul.
- Habermas, J. (1993). 'İdeoloji' Olarak Teknik ve Bilim, (Çev.) Mustafa Tüzel, YKY, İstanbul.
- Said, Edward W. (2013) Entelektüel, (Çev.) Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sartre, Jean P. (2000). Aydınlar Üzerine, (Çev.) Aysel Bora, Can Yayınları, İstanbul.
- Timur, T. (2012). Habermas'ı Okumak. 3. Baskı. Yordam, İstanbul.